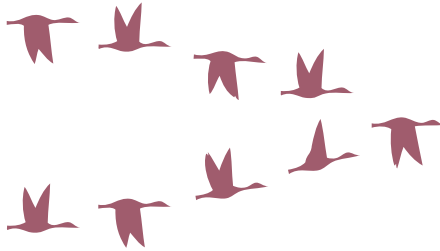


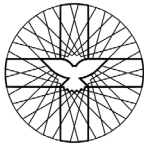
René de Reuver, Dorottya Nagy e.a.

# VAN MIGRANT TOT NAASTE

PLAATSMAKEN VOOR JEZELF



KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht



# Protestantse Kerk

Dit boek verschijnt in opdracht van de Protestantse Kerk in Nederland.  
Bij dit boek is een themawebsite ontwikkeld: [www.protestantsekerk.nl/migratie](http://www.protestantsekerk.nl/migratie).

Auteurs: René de Reuver, Dorottya Nagy

Mede-auteur: Joshua Ralston

Interviews: Sjoerd Wielenga

Portretten migranten: redactie *EO Visie* (Mirjam Hollebrandse, Rachel Koopman, Reinald Molenaar, Gert-Jan Schaap en Femke Taale)

Vertaling bijdrage Ralston: Mirjam Jackson

Correctie: Margreet Doornenbal

Vormgeving omslag: Bram Dijkstra-Geuze/Vernuftige Werken

Opmaak binnenwerk: Mulder van Meurs

Fotografie portretten: Laura Cnossen

Concept, eindredactie en begeleiding: Tineke van der Velde Zijlstra

ISBN 978 90 239 5640 2

ISBN 978 90 239 5723 2 (e-book)

NUR 700

© 2018 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

[www.kokboekencentrum.nl](http://www.kokboekencentrum.nl)

Alle rechten voorbehouden.

## INLEIDING

Nederland is door de eeuwen heen een land geweest van immigranten, emigranten en grote binnenlandse volksverhuizingen. Alleen al in de vorige eeuw werd Nederland het toneel van diverse migraties. In het najaar van 1914 stroomden één miljoen ontheemde Belgen Nederland binnen op de vlucht voor Duitse troepen. In de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw emigreerden duizenden Nederlanders, aangemoedigd door de Nederlandse overheid, naar landen als Canada, Australië en Nieuw-Zeeland om daar een nieuw bestaan op te bouwen. En in de jaren tachtig bracht de hoge werkloosheid regelmatig gedwongen binnenlandse verhuizingen met zich mee. Daarmee is migratie – in essentie ‘het zich verplaatsen van personen over een grens van regio of land met het doel zich te vestigen’ – voor ons allemaal een herkenbaar fenomeen geworden. En zijn we zelf nog nooit verhuisd, dan hoeven we alleen maar een keer naar *Ik vertrek* te kijken. Dit populaire televisieprogramma trakteert ons al jaren op de al dan niet succesvolle emigratieverhalen van mede-Nederlanders.

Toch domineert de laatste jaren het migratievraagstuk de Nederlandse, Europese en mondiale politieke agenda op een andere manier. Migratie is voornamelijk immigratie geworden en migratie is een probleem geworden. Migranten zijn slechts nog mensen van buiten Europa die de Europese grenzen overgaan en zich vestigen in een van onze landen. Natuurlijk zijn de oorzaken van hun

komst ingrijpend. Het gaat veelal om oorlogsgeweld, onvrijheid, politieke en economische instabiliteit in het eigen land. Veel vluchtelingen zijn hun leven in hun vaderland niet meer zeker. Ze verlaten hun land omdat ze thuis geen leven hebben. In Europa (en ook daarbuiten) zoeken zij een veilige, vrije en voorspoedige toekomst.

Tussen vluchtelingen en migranten wordt vaak onderscheid gemaakt. De eerste groep wordt meestal aangeduid als ‘echte vluchtelingen’, de tweede als ‘economische vluchtelingen’ of ‘gelukszoekers’. Vluchtelingen kunnen doorgaans op meer van onze compassie rekenen dan migranten. De overheid beheerst de migratieproblematiek door vast te stellen of een migrant in de eerste categorie valt. Alleen dan ontvangt deze een verblijfsvergunning. Dit complexe proces van het toekennen van een verblijfsvergunning leidt regelmatig tot publieke verontwaardiging. In de media bevechten politici en maatschappelijke instanties elkaar op de toepassing van de regels en wordt het aloude links-rechtsdenken niet geschuwd.

In dit boek willen we echter vanuit een ander perspectief over migratie spreken. Geen wij-zijdenken of links-rechts-politiek, maar vanuit een geloofsperspectief kijken naar de individuele verhalen van mensen die om heel verschillende redenen huis en haard verlaten hebben en zich melden binnen onze poorten. Migranten zijn geen deel van een stroom – laat staan tsunami – maar mensen voor wie dezelfde mensenrechten gelden als voor mij. Het migratiedebat confronteert ons met vragen over deze mensenrechten, over moraal en democratie, waarbij begrijpen belangrijker is dan oordelen.<sup>1</sup>

---

1. Zo concludeert prof. dr. Rik Torfs in zijn bijdrage ‘Gastvrijheid is nieuwe elitegeloof’, in: *Trouw*, 3 maart 2018.

Het stelt ons de vraag hoe en waarin wij zelf geworteld zijn en waaraan wij onze identiteit ontleenen. Het bepaalt ons bij waarden als gastvrijheid, rechtvaardigheid en de (on)mogelijkheid van vreedzaam samenleven, in de wetenschap dat angst nooit onze drijfveer kan zijn. Meer dan dat: dat liefde tot de ander geen ruimte laat voor angst.<sup>2</sup>

Het belang van begrijpen in plaats van oordelen en de uitdaging om vreedzaam samen te leven, heb ik ervaren als predikant in de Haagse Moerwijk. Hoewel de wijk kort na de Tweede Wereldoorlog een voorbeeld van de wederopbouw was, is zij nu een van de meest problematische wijken van Den Haag. De problemen die zich in de wijk voordoen, zijn niet religieus van aard. Moslims, christenen en seculiere Hagenezen wonen er vreedzaam samen. De problemen zijn vooral sociaal van aard. De werkloosheid is hoog, kinderen hebben weinig perspectief en de sociale cohesie in de wijk is verdampt. Meer dan 75 procent van de huidige Moerwijkers heeft een migratieachtergrond en voor hen voelt de overheid ver weg. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen kozen de meeste wijkbewoners voor de PVV, met aansluitend op de tweede plaats Denk. De grote uitdaging waar deze en vele andere wijken voor staan, is, zoals Henri Nouwen het treffend beschreef: hoe vormen wij met elkaar een open en gastvrije ruimte waar vreemdelingen hun anders-zijn afleggen en medemens van elkaar worden? In de woorden van Jezus: hoe worden bewoners naasten van elkaar?

Om deze transformatie gaat het in dit boek. Uitgangspunt voor deze omslag vormt de lezing<sup>3</sup> van prof. dr.

---

2. 1 Johannes 4:18.

3. Zie bijlage, pagina 132.

Dorottya Nagy<sup>4</sup> die zij in april 2018 hield tijdens de vergadering van de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland. Het is Nagy's overtuiging dat er aan de twee belangrijkste motieven van een christelijk migratieperspectief – gastvrijheid en gerechtigheid – een derde moet worden toegevoegd. Naast zorg voor, mededogen met en opkomen voor (mensen)rechten van de migrant gaat het volgens haar ook om samenleven. Liefde tot God impliceert liefde tot de naaste. Nagy vertaalt Jezus' samenvatting van de Thora met: 'Heb God lief en heb je medemens lief, hij/zij is er net zo eentje als jij'<sup>5</sup> (Luc. 10:27). Deze oproep van Jezus is voor Nagy bepalend voor samenleven. Het is treffend dat deze oproep van Jezus de opmaat vormt voor de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan (Luc. 10:30-37). Een vreemdeling uit Samaria blijkt een naaste te zijn.

In het migratiedebat lijken de persoonlijke verhalen van migranten nauwelijks te klinken. Dit is een omissie. Daarom vertellen in dit boek zes migranten hun verhaal. Zij illustreren de diversiteit van migranten in onder andere leeftijd en achtergrond en leren ons hoe bepalend een context is voor de mate waarin iemand zich thuis voelt in de nieuwe omgeving. Daarnaast interviewen we een zestal mensen die in hun dagelijks leven het geloofsperspectief op migratie onderzoeken en in praktijk brengen. Aan Dorottya Nagy, Sjaak Visser, Samuel Lee, Henk-Jan Prosman, Bernhard Reitsma en Kathleen Ferrier wordt de

---

4. Prof. dr. Dorottya Nagy is bijzonder hoogleraar missiologie aan de Protestantse Theologische Universiteit.

5. Dorottya Nagy, *Theologie-missiologie in beweging: liefhebben en de ander, terug naar af*. Inaugurele rede Protestantse Theologische Universiteit, Amsterdam 2015, 2. Nagy ziet dit als het ultieme begin en oriëntatiepunt van theologie-missiologie.

vraag gesteld hoe zij vanuit hun eigen identiteit de uitdagingen van migratie beschouwen en aangaan. We beginnen echter dit boek met een bijdrage van prof. dr. Joshua Ralston. In opdracht van de World Communion of Reformed Churches Europe deed hij onderzoek naar bijbels-theologische lijnen met betrekking tot migratie.

In de epiloog reflecteer ik op de verschillende bijdragen en wil ik een aanzet geven voor het vervolggerek over migratie in het publieke debat en in onze geloofsgemeenschappen. De Protestantse Kerk ziet het als haar roeping om vanuit haar eigen perspectief een bijdrage te leveren aan het publieke debat over grote thema's die in de samenleving spelen. In 2017 deed zij dit met een bijdrage over veiligheid. Deze kreeg beslag in de door prof. dr. Beatrice de Graaf geschreven publicatie *Heilige strijd*.<sup>6</sup>

Dit boek gaat over migratie, omdat het nodig is dat we daar met elkaar over spreken, vanuit de overtuiging dat migratie geen probleem is dat gemanaged moet worden, maar dat ons primair uitdaagt om als migranten en niet-migrantenvreedzaam samen te leven als naasten. Dat vraagt om een open samenleving die ruimte biedt aan heel diverse mensen die geen vreemdeling voor elkaar blijven, maar elkaars naasten worden. Een samenleving waarin de hoop op vreedzaam samenleven het wint van de angst voor de vreemdeling.

*René de Reuver*

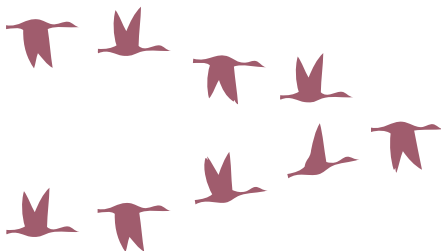
*Scriba van de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland*

---

6. Beatrice de Graaf, *Heilige strijd. Het verlangen naar veiligheid en het einde van het kwaad*. Utrecht: Boekencentrum, 2017.

*‘Ook al worden veel, misschien wel de meeste vreemdelingen in deze wereld makkelijk het slachtoffer van onze vijandelijke gevoelens, toch kunnen mannen en vrouwen – en moeten christenen – een open en gastvrije ruimte bieden waar de vreemdeling zijn anders-zijn kan afleggen en onze medemens kan worden.’*

*(Henri Nouwen)*



*‘Wie van deze is naaste geweest?’*

*(Lucas 10:36)*



## ALS GOD GASTEN EN VREEMDELINGEN OP HUN PAD BRENGT

*De World Communion of Reformed Churches (WCRC) Europe gaf in 2016 een projectgroep onder leiding van dr. Joshua Ralston de opdracht om een reflectie te schrijven op Bijbel, theologie en praktijk in het kader van migratie. Deze taskforce werd gevormd door theologen uit diverse Europese landen en leverde eind 2017 zijn rapport op. Deel 1 van dit rapport is vertaald, bewerkt en hieronder opgenomen. Op de website van de WCRC-Europe is het volledige rapport terug te lezen (titel: *When God recommends guests and sojourners to them*).*

### BIJBEL, THEOLOGIE EN MIGRATIE

**D**e recente uitdagingen door de migratie in Europa dwingen ons om niet alleen de wet, de politiek en de samenleving kritisch te bestuderen, maar ook om terug te keren naar het leven-gevende Woord van God. Het Woord waarvan getuigd wordt in de Schrift, dat wordt belichaamd door Jezus, en gekend door de Geest. Als protestantse kerken willen wij een kerk zijn die steeds opnieuw gevormd wordt naar dat Woord van God. Wij staan in een lange traditie die opgebouwd is door kerkenraden, belijdenissen en inzichten van christenen vóór ons. Maar wij moeten ook zelf consequent terugkeren naar Gods Woord als onze hoogste standaard en ons hoogste criterium voor zowel onderwijs als handelen. Wat ons wereldwijd verbindt als protestantse familie is niet zozeer één belijdenis, kerkelijke hiërarchie of theologie – hoewel wij er vele delen – maar

Gods genade die wij hebben ontvangen in Jezus en die wij mogen kennen door de Geest. Zoals in de Heidelbergse Catechismus staat, behoren wij niet onszelf toe, maar zijn wij ‘met lichaam en ziel, beide in het leven en sterven’ onze ‘getrouwen Zaligmakers JEZUS CHRISTUS eigen’. Hiermee belijden wij een theologische toewijding aan de soevereine, rechtvaardigende genade van God, de autoriteit van de Schrift, en de roeping om de Geest na te volgen in de persoonlijke en sociale hervorming van ons handelen.

Het is dan ook niet verrassend dat de diverse openbare verklaringen die zijn uitgegeven door de protestantse gemeenschappen in 2015 en begin 2016, steeds weer nadruk leggen op kerngeboden uit de Bijbel. Zoals gezegd bij onze ontmoeting in Bad Neuenahr in 2016: ‘De bijbelse verwijzingen naar vluchtelingen en migratie dienen als richtlijn voor het handelen van de kerk.’ Bijna elke verklaring die door Europese kerken is afgegeven over de vluchtelingensituatie bevat verwijzingen naar het bijbelse gebod ‘U moet vreemdelingen met liefde behandelen’ (Deut. 10:19) en ‘behandel vreemdelingen die bij jullie wonen als geboren Israëlieten’ (Lev. 19:34). De gelijkenis van de schapen en de bokken in Matteüs 25 en de herinnering van Jezus dat alles wat gedaan wordt voor een vreemdeling, gevangene of ‘een van de onaanzienlijksten van mijn broeders of zusters’, voor Jezus zelf wordt gedaan, is ook een terugkerend thema. Hoewel dit cruciale en belangrijke stellingen zijn, zijn ze niet de enige bijbelse verwijzingen naar migratie. Er zijn andere, brede bijbelse thema’s met betrekking tot migratie. Denk bijvoorbeeld aan de uittocht en ballingschap van Israël tot en met wat geschreven wordt over het nieuwe Jeruzalem. Maar er zijn ook andere verhalen in de Schrift die benadrukken dat men juist behoedzaam moet zijn voor verschillen, en dat men een sterke gemeenschap-

pelijke identiteit moet vasthouden. We zullen de ethische geboden die uit dit scala aan bijbelse verhalen naar voren komen alleen goed kunnen begrijpen als we ze plaatsen in hun breder bijbels en theologisch kader. Het is essentieel om onze bijbelse betrokkenheid niet te beperken tot een paar verzen, maar om te pogen de Schrift holistisch, menslievend en vanuit Christus te lezen, zoals past in de protestantse hermeneutische tradities. De kerk moet de bijbelse geboden met betrekking tot zorg voor de vreemdeling en de buitenstaander zien als méér dan een opsomming van ethische verplichtingen; ze bevatten diepe theologische lessen over God en de mensheid.

#### OUDE TESTAMENT

Volgens het Oude Testament wordt de relatie tussen God en Israël getekend door migratie. Vanaf het begin van de geschiedenis van onze voorvaders roept God Abraham, belooft hem een land en een volk, en stelt hem aan als licht voor de volkeren. ‘Trek weg uit je land, verlaat je familie, verlaat ook je naaste verwanten, en ga naar het land dat ik je zal wijzen’ (Gen. 12:1). Gods belofte is een uitnodiging tot ballingschap. Het uiteindelijke doel van de roeping van Abraham en Gods belofte van een volk is natuurlijk niet ballingschap, maar een vaderland dat alle volkeren naar God zal trekken. De reis naar dit vaderland is echter gevuld met migratiebewegingen. Abraham en Sara, Jakob en Jozef, en later het bestaan van Israël zelf maken deel uit van een vrijwel constante beweging tussen het beloofde land en diverse andere tijdelijke verblijven, waaronder Egypte, Assyrië, Babylonië en Perzië. Hoewel er zeker verschillen zijn tussen de bijbelse geschiedenissen en moderne vormen van migratie, betoogt bijbelgeleerde Casey Strine dat er overeenkomsten zijn tussen moderne

oorzaken van migratie en de bijbelse geschiedenissen in Genesis. Hij merkt op dat hongersnood en milieurampen de omzwervingen van Abraham en Jakob hebben beïnvloed, en dat Jozef de realiteit ervaart van gedwongen migratie, smokkel en mensenhandel.<sup>7</sup>

Los van het boek Genesis wordt het Oude Testament omsloten door twee verslagen van massale migratie die in belangrijke mate de identiteit van Israël als volk bepalen. Als eerste de uittocht uit Egypte en als tweede de ballingschap naar Babel. Israël wordt gevestigd door twee handelingen van God: de bevrijding uit de slavernij in Egypte, en het geven van de wet op de berg Sinaï. Deze handelingen vormen de diepste herinnering van het bestaan van Israël, met Pesach als jaarlijkse herbevestiging van Gods reddende kracht. Walter Brueggemann zegt: ‘Israëls getuigenis van Jahweh als bevrijder spreekt duidelijk van Jahwehs vastberaden vermogen om in te grijpen tegen elke onderdrukkende, vervreemdende omstandigheid en macht die een leven vol welzijn in de weg staat.’<sup>8</sup> Zelfs als Israël op een begrensde grondgebied verblijft, wordt het opgeroepen om de God te aanbidden die de verdrukten bevrijdt. Op deze manier schenkt het volk constant aandacht aan zijn eigen erfgoed van migratie.

Dit wordt vooral duidelijk in de Thora. De wetten in Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium bevatten diverse geboden om te zorgen voor de vreemdeling (*zar*), de buitenstaander of buitenlander (*nokri*) en de bijwoner of

---

7. [https://www.biblesociety.org.uk/uploads/content/bible\\_in\\_transmission/files/2015\\_spring/BiT\\_Spring\\_2015\\_Strine.pdf](https://www.biblesociety.org.uk/uploads/content/bible_in_transmission/files/2015_spring/BiT_Spring_2015_Strine.pdf)

8. Walter Brueggemann, *The Theology of the Old Testament*. Minneapolis: Fortress Press, 1997, 174.

verblijvende vreemdeling (*ger*). Deze geboden zijn gebaseerd op de ervaringen van het volk Israël dat door God werd gered uit de slavernij in Egypte en veertig jaar in de woestijn van Sinai rondtrok. ‘Iemand die als vreemdeling in jullie land verblijft, mag je niet onderdrukken. Behandel vreemdelingen die bij jullie wonen als geboren Israëlieten. Heb hen lief als jezelf, want jullie zijn zelf vreemdelingen geweest in Egypte. Ik ben de HEER, jullie God’ (Lev. 19:33-34).<sup>9</sup> Het zorgen voor de vreemdeling, buitenstaander en bijwoner heeft dan ook een belangrijke theologische betekenis. Omdat God heeft gezorgd voor Israël toen het een buitenstaander was, wordt Israël op zijn beurt opgeroepen om te zorgen voor de buitenstaanders in zijn midden. Zo weerspiegelt het volk de God die het dient. Dit wordt wettelijk uitgevoerd in zowel de civiele wetten als de zuiverheidswetten, door de buitenstaander niet te discrimineren. ‘Vreemdelingen en geboren Israëlieten moeten volgens dezelfde norm worden berecht. Ik ben de HEER, jullie God’ (Lev. 24:22).

Dat het bestaan van Israël constant wordt beïnvloed door vervreemding en migratie doet echter geen afbreuk aan de belangrijke gebeurtenissen van politieke vestiging, landsbezit en koningschap die plaatsvonden tussen de inname van het land en de ballingschap naar Babel. Sterker nog, deze ervaringen van de uittocht uit de slavernij krijgen een rituele, wettelijke, politieke en morele vorm in het dagelijks leven van Israël. Zelfs als Israël zich heeft gevestigd in het land, wordt het volk gevraagd om terug te denken aan hun rondzwerven. Wij zien dit in het rituele uitbeelden van de uittocht tijdens Pesach, maar ook in het vastleggen van wettelijke en economische verantwoorde-

---

9. Soortgelijke geboden komen voor in Ex. 12:21, 12:49, 23:9, Lev. 24:22, Num. 9:14, 15:15-16 en Deut. 1:16.

lijkheden voor de vreemdeling en buitenstaanders, en in een theologische visie die de zorg voor vreemdelingen ziet als een weerspiegeling van Gods handelen voor Israël.

De tweede grote migratie vindt plaats bij de vernietiging van de tempel in 587 voor Christus en de daaropvolgende ballingschap van Juda naar Babel. ‘Deze breuk werd bepalend voor het geloof van Israël.’<sup>10</sup> Het Oude Testament staat vol met interpretaties, overdenkingen, weeklachten en beschrijvingen van deze ingrijpende gebeurtenis. Profeten als Jeremia en Habakuk zien Babylon als een instrument in Gods hand, gestuurd om Juda te straffen. Ezechiël omschrijft een God op wielen die de Israëlieten vergezelt in hun ballingschap. De schrijver van Psalm 137 treurt aan de rivieroever van Babel. Psalm 74 smeekt God om te denken aan degenen in ballingschap, terwijl Psalm 79 hoopt op de terugkeer van Israël. Daniël beschrijft het leven in ballingschap en Jeremia vraagt de ballingen te werken en te bidden voor Babel. Nehemia en Ezra beschrijven de verschillende strategieën van integratie, uitsluiting en bescherming die worden ingezet bij de terugkeer naar het land. Tijdens de ballingschap roept Israël de God van de uittocht aan. ‘Israël is nu als volk uiteengedreven over de wereld (...) niet incidenteel, maar als patroon door de geschiedenis heen. De geschiedenis van Israël is er een van onderdrukking, gedragen door de bescherming van Jahweh.’<sup>11</sup>

---

10. Bruce C. Birch, Walter Brueggemann, Terence E. Frethman en David L. Petersen, *A Theological Introduction to the Old Testament*, tweede editie. Nashville: Abingdon Press, 2005, 327.

11. Oliver O’Donovan, *The Desire of the Nations: Rediscovering the Roots of Political Theology*. Grand Rapids: Eerdmans, 1996, 84-5.